

Reflexió sobre l'estètica global, l'ús i la funcionalitat dels collars d'època neolítica de les terres de l'Ebre

Teresa Capella

Joiera i col·laboradora del SAPPO-GRAMPO - Universitat Autònoma de Barcelona

Resum

El present treball vol contribuir al coneixement dels ornaments d'època neolítica localitzats en els sepulcres de les terrasses del tram inferior del riu Ebre. En particular es centra en l'anàlisi dels collarets realitzats en material malacològic. L'estudi realitza l'anàlisi de la composició dels collarets i les característiques en relació al seu ús, funcionalitat i estètica. Les dades de longitud, pes, tècnica de fabricació, composició i formats dels materials permeten una visió innovadora que es vol apropar a l'"objecte" i a la seva funció social.

Abstract

This work aims to contribute to our knowledge on the body ornaments recovered from the Neolithic tombs documented on the terrace of the lower stretch of the Ebro River, specially focusing on the analysis of necklaces made with seashells as raw material. This study analyzes the composition of the necklaces and its characteristics in relation to their use, functionality and aesthetics. Data on the length, weight, manufacturing technique, composition and materials size enables us to bring an innovative vision that brings us closer to the "object" and its social function.

INTRODUCCIÓ

En les excavacions arqueològiques de les sepultures individuals d'època neolítica, en el curs inferior de l'Ebre, s'hi han trobat els inhumats acompanyats dels seus aixovars.

Entre els varis objectes dipositats s'hi troben, en la majoria de sepultures, collars, braçalets i penjolls realitzats sobretot en malacofauna, és a dir, objectes bàsicament associats als ornaments corporals a més de vaixelles ceràmiques, indústria lítica...

Els grans collars de petxina documentats (usats) tant en el passat com en el present de la majoria de pobles del món, són de material intemporal, material apreciat des de la prehistòria fins la contemporaneïtat.

Com ja es coneix, és en el període Neolític que es desenvoluparan tecnològicament i culturalment els agricultors-ramaders, tenint ja la producció d'aliments, constituint unes societats amb xarxes d'intercanvis, amb individus que dedicaran temps a treballar objectes que aparentment no tenen una finalitat pràctica (de subsistència). Alguns d'ells seran decorats amb impressions, traços, ratllats, pintats, etc... i, que, per tant, tindran un valor afegit, és a dir, un valor de peça única o peça simbòlica sigui quina sigui la intenció de l'individu o individus posseïdors d'aquests objectes ja que els distingiran visualment de la resta.

Amb el pas del temps, es desenvoluparan, canviaran i deixaran empremta per tal d'esdevenir cicles de tendències o modes culturals que es transformaran en valors "socials", "identitaris". La necessitat de la diferenciació és un indicador d'una societat en què els individus portadors d'ornaments en vida o dipositats acompanyant-los en el ritual funerari ens manifesten que aquest objectes podrien ser també transmissors de distinció d'identitat entre els individus per diferents raons com, per exemple, l'edat, el sexe, la jerarquia dins del grup, entre altres.

El conjunt d'ornaments estudiats aquí provenen de les necròpolis de sepultures individuals del Neolític, que, com és conegut, es troben

situades a les terrasses de la zona del tram baix de l'Ebre. Recordem que són: Pla d'Empúries, Barranc del Ceguet, Clota de Palau, Clota d'Iriarte, Clota de Sabaté Margalef, Clota del Molinàs, Terrassa del Molinàs, La Carrova. Mas de Xies, Mas Seròs, Observatori de l'Ebre, Mas Benita. En altres casos de necròpolis, les seves sepultures es troben prop dels habitatges, com seria el cas de Barranc de Fabra, Masdenvergenc i Molló de la Torre.

HISTÒRIA DE LA RECERCA I ESTAT DE LA QÜESTIÓ

La descoberta, conservació i estudi d'aquestes manifestacions està molt vinculada a la labor inicial de F. Estevez Galvez i els seus col·laboradors que en els anys 60 van realitzar descobertes i excavacions, inèdites durant molts d'anys i que finalment es van publicar l'any 2000 pel Museu del Montsià i l'Ajuntament d'Amposta.

Cal esperar, però, fins al 2005 per trobar un estudi actualitzat i complet del món funerari d'època neolítica a la zona del tram baix de l'Ebre. Es tracta de la síntesi efectuada per J. Bosch Argilagos en el marc de la seva tesi doctoral. Aquest autor recopila i ordena tots els treballs i recerques portades a terme en el segle passat i verifica la procedència dels objectes conservats en els museus i col·leccions així com la cronologia de cadascun d'ells. La seva tesi és un referent fonamental de la cultura neolítica catalana a la desembocadura de l'Ebre en el marc del conjunt de Catalunya.

Pel que fa a l'estudi dels objectes d'ornament cal destacar també les aportacions de T. Forcadell que en els anys 90 estudia aquests objectes tant des del punt de vista de la matèria primera com del procés de treball. Lògicament també s'han de tenir en compte, a un nivell més general, les aportacions dels estudis realitzats per diferents autors, ja siguin catalans o d'altres països europeus com, per exemple M. A. Petit (1974); M. Molist (1991), però, sobretot, els treballs de J. LL. Pascual Benito, Mònica

Oliva, Yvette Taborin i Hélène Barge, entre altres. Aquests estudis han permès aproximacions molt sòlides sobre els processos de treball, les morfologies i els usos en àrees i períodes molt amplis (Pascual Benito 1996; Oliva 2004; Taborin, 2004; Barge, 1982).

En el marc dels materials procedents dels jaciments de l'Ebre, els estudis fets fins a l'actualitat han permès definir un seguit d'informacions que incideixen en la caracterització de les necròpolis, les sepultures i els elements d'aixovars que els acompanyaven (Esteve, 2000, Bosch 2005; Forcadell 1994). Pel que fa als elements d'ornament, podríem definir el coneixement en el següents punts:

- En les sepultures, els collars apareixen sobre el difunt voltant el coll, damunt el pit o a terra, al costat del difunt.
- En algunes sepultures, els objectes i els difunts varen ser desplaçats de la seva posició original degut a problemes postdeposicionals. L'alteració de la posició dels objectes seria resultat, probablement, de moviment de terres, cobertes enfonsades o l'efecte de l'erosió per la climatologia que podrien haver alterat la posició dels objectes.
- En algunes sepultures, les denes de collar es troben escampades dins de les tombes.
- Tenim coneixements del treball de fabricació i la tecnologia emprada (Forcadell, 1994).
- El collars són bàsicament fabricats en valves de diversos espècies, transformades majoritàriament en denes discoïdals. La utilització d'alguns gasteròpodes també està constatada. Aquesta espècie només serà perforada conservant totes les seves característiques d'origen. També hi ha altres materials al·lòctones hi seran també incorporats.

L'ESTUDI

L'objectiu d'aquest treball és contribuir a l'estudi dels collars que formen part de la majoria d'aixovars de les tombes neolítiques de la zona de l'Ebre des d'uns nous paràmetres. Ja que s'incidirà més en els aspectes relacionats amb l'estètica buscant la seva funcionalitat i l'ús dels "mateixos" per part dels antics habitants dels marges de la desembocadura de l'Ebre.

A diferència de períodes anteriors al Neolític, l'estètica global d'alguns collarets ens fa suposar, probablement, que, més enllà d'un objecte d'ornament, ens trobaríem davant d'uns collars elaborats de tal manera que la imaginació de l'artesà aporta al producte "collar" una excepcionalitat del pensament abstracte. Resulta interessant la diversitat d'aquest collars ja que no està determinada per factors ocasionals o de l'atzar sinó per una intenció premeditada.

El mar sempre ha estat un proveïdor bàsic de matèria on les valves de diversos tipus de petxina varen ser escollides preferencialment juntament amb elements singulars i amb materials que incorporen el format i el color. La peculiaritat dels materials, del format, del color i de les dimensions de cada collar ens determina la seva singularitat aportant una estètica en què cadascun d'ells hi afegeix a la finalitat de la seva elaboració.

L'ús i la portabilitat dels collarets sense cap distinció de gènere és molt important. Alguns són molt llargs i amb elements que destaquen per la seva graderia, fet que provoca que el pes sigui considerable i que el temps d'ús, la suspensió o enfilat de les peces ens determina la capacitat de resistència del cordill del collar. La singularitat dels elements que els configuren ens demostren que aquests són uns collars excepcionals difícilment portables en el sentit de l'habitual.

En relació a la funcionalitat, cal dir que els collars han estat pensats intrínsecament per a ser portats sobre el cos, al voltant del coll o sobre el pit en una o varies voltes. En les tombes individuals, els collars són els objectes que foren dipositats més habitualment acompanyant

el mort. La implicació dels agents tafonòmics ens pot aportar més informació per tal de poder demostrar les diferents intencions de funcionalitat pel que varen ser elaborats.

Per fer aquest estudi s'ha seleccionat una mostra formada per 19 sepultures (veure Fig. 1); es tracta d'un conjunt de tombes prou significatiu per les torballes d'aquesta categoria. S'ha analitzat cada element de manera individual, elaborant una base de dades que recull els trets més significatius. Pel que fa a l'aspecte de tècniques de fabricació i d'ús s'han observat els elements a la lupa binocular.

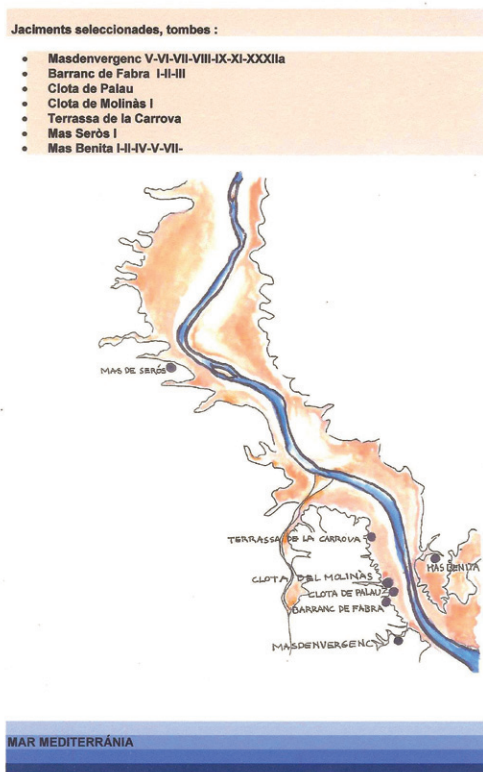

Fig. 1.

Les sepultures analitzades són:

- Masdenvergenc: sepultures V-VI-VII-VIII-IX-XI-XXXIIa
- Barranc de Fabra: sepultures I-II-III
- Clota de Palau
- Clota de Molinàs: sepultures I
- Terrassa de la Carrova
- Mas Seròs: sepultures I
- Mas Benita: sepultures I-II-IV-V-VII-

L'estètica global

Ens interessa remarcar la diversitat d'aquests collars, l'estètica global i la seva singularitat determinada per una intencionalitat premeditada. Els materials escollits en alguns collars aporten la diferenciació, és a dir, la exclusivitat de peça única. La imaginació i l'abstracció són necessaris per portar a terme cadascun dels collars més singulars amb una llarga preparació per escollir, decidir i preparar els materials. El mar Mediterrani sempre ha proporcionat, bàsicament, els materials per a l'elaboració de les denes discoïdals de diversos tipus: denes de secció plana, denes de secció convexa (on la cara exterior mostra les estries radials) i denes trapezoïdals de diverses valves de petxina, essent els més habituals: *glycymeris*, *cardium*, *cerastoderma*, *cyprea* i *pecten*. També tenim vèrtebres de peix, coralls i trossos de petxina que són recollits a la platja, arrossegades i polides per les ones del mar. Aquestes poden ser perforades i transformades en penjolls i que en algun cas seran col·locades en la part central d'un collarret. També seran recollits diversos gasteròpodes com la *columbella*, el *dentalium* i el *nassarius*, entre altres. Així mateix, els materials exògens acostumen a ser pedres que destacaran pel seu color, com seria l'exemple de la cal·laïta, la variscita i l'atzabeja, entre altres.

Ens trobem davant, doncs, d'uns coneixements tecnològics que, amb el pas del temps, van anar adquirint una gran destresa en la seva elaboració, els quals ja han estat posats en relleu en les publicacions de diversos autors/es. La diversitat estètica d'alguns dels grans collarrets, fa pensar amb un plantejament previ abans d'iniciar el treball amb una planificació de materials que variarà segons la intencionalitat o la finalitat.

El seu missatge estètic és intencionat ja que alguns d'ells són excepcionals i, per tant, tenen un valor important dins de la comunitat o el grup. La seva estètica es sosté, bàsicament, amb les denes discoïdals i, particularment, amb molts elements singulars que contrasten amb la uniformitat de les denes com també

amb elements centrals de dimensions que sobrepassen el conjunt.

A fi d'ordenar-los per la seva estètica global proposem definir els collars, en primer lloc, pel seu format, en tres categories segons les variacions dels diàmetres de les denes que formen els collarets (veure Fig. 2).

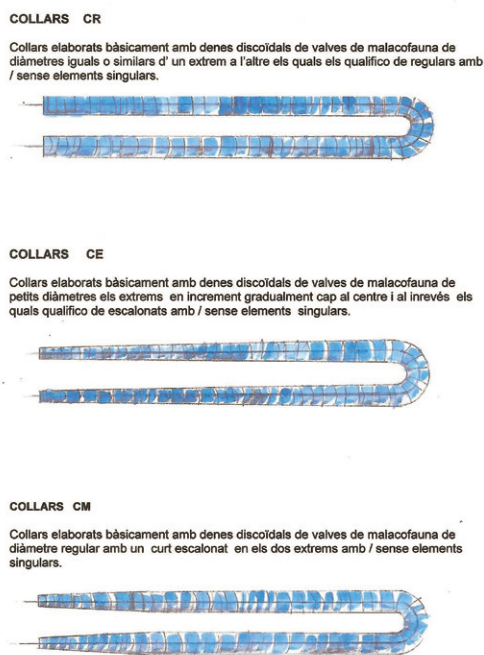

Fig. 2.

Els collars més simples, denominats per nosaltres com a collars regulars (CR), estan realitzats bàsicament per denes discoïdals d'un mateix diàmetre, totes elles uniformes i que estan enfilades una darrere l'altra amb la possibilitat d'anar allargant-lo simplement afegint-hi més elements. Una dena iguala l'altra mitjançant un treball repetitiu en el que no és requerida la imaginació ja que és d'una regularitat total. En alguns casos, s'hi han intercalat altres materials com, per exemple, alguna peça de calcària tubular o discoïdal sense quasi destacar ni distingir-se de les altres denes. Són collarets estèticament equilibrats, un collar que pot ser bonic però poc diferenciat amb d'altres, ja que les úniques evidències són les valves escollides de diferents tipus de petxines que, entre altres collars semblants pel seu format o pel seu color, es podran dis-

tingir per una mínima diferència en la seva estètica global.

Els collarets de denes de format discoïdal i de diferents diàmetres presenten un treball més acurat per l'escalat de diàmetres. Els denominem collars escalonats (CE). Un escalonat requereix un major control en el moment de la producció de les denes per anar calibrant-les comportant una observació visual constant. Així s'aconsegueix que, de manera gradual, siguin correctament enfilades, ja sigui començant simultàniament pels dos extrems en direcció cap al centre del collar, o bé, des d'un extrem cap a l'altre en disminució o augment de les peces buscant una òptima percepció òptica. Aquest treball serà més complex que l'efectuat amb l'anterior ja que dona uns resultats estètics més interessants, alhora que també ens pot indicar una millor portabilitat dels collarets amb una reducció del seu pes. La realització de collarets en definició escalonada es la més utilitzada a la zona de l'Ebre en el Neolític antic-mitjà, a partir de la mostra estudiada en el present treball.

Finalment distingim un tercer tipus de collar, denominat collar mig (CM), en el qual el format consisteix en part central i els dos laterals amb denes discoïdals regulars, i en els últims trams, finals escalonats.

En els collarets, la seva estètica global es troba també molt diferenciada pels elements singulars que s'incorporin (veure Fig. 3). El plantejament i la realització d'aquests collarets és molt diferent d'altres, donat que és especialment significatiu la imaginació i la voluntat per fer-los diferents. Alguns elements singulars realitzats amb materials al·lòctons són molt importants per la seva procedència i/o pel seu format i color. Resulta igualment interessant el fet d'observar el tram escollit en que foren col·locats. Alguns cops, es realitza en repetició alterna amb quantitats similars de peces, situats al centre o encara en els dos laterals, en trams separats i alternant diferents materials. Un collar ordenat, controlat, repartint els seus elements singulars per cada banda d'ells o centrats, ajuda a equilibrar-lo adaptant-se al cos

pel seu propi pes, ja que per ell mateix queda centrat en el pit.

La singularitat, la diversitat, la grandària (amb centenars de denes discoïdals de valves de petxina) i els elements singulars intercalats d'altres materials configuraran uns collarets d'una concepció estètica global única.

Els classifiquem amb subgrups d'elements singulars pel seu format i/o pel material utilitzat.

a - Elements singulars de denes format discoïdal de diversos materials marítims i/o terrestres

b - Elements singulars format cilíndric/tubular i altres de diversos materials marítims i/o terrestres.

c - Elements singulars format original (no transformats) de diversos materials marítims i/o terrestres.

d - Elements singulars en format penjoll i altres, de diversos materials marítims i/o terrestres.

Fig. 3.

L'ús i la portabilitat

Els collarets de denes discoïdals són una prolongació de peces successives en suspensió formant, en conseqüència, un collar suspès al coll. En el cas que portin alguns penjolls, aquests destaquen visualment en el collaret ja sigui per la seva grandària o pel moviment provocat de la seva suspensió.

Alguns dels materials de les denes de petxina, tot i ser polides, conserven part de les estries radials. Es tracta de petxines raspades on la seva constant fricció sobre la pell del cos, pot produir danys o callositats. Així doncs, el seu ús habitual seria complex ja que és possible que l'enfilat vegetal del collar fos suficientment llarg perquè sobresortís de les denes provocant que no arribi a la part del coll. La

portabilitat dels collars podria ser més evident amb un estudi més exhaustiu sobre el desgast de les denes dels collars provocat pel seu pes i llargada. Tot i el meu interès no m'ha sigut possible fins ara observar un desgast evident que es produiria amb l'ús sovintejat dels collars. Quan es faci l'estudi del desgast s'haurà de tenir en compte la posició de les denes i el desgast teòric específic en funció de la ubicació de cada element i, per tant, l'acció erosiva. La fibra vegetal o potser d'origen animal serien els probables suports en els que es col·locarien tots els elements del collar. Aquests serien preparats per ser utilitzats per enfilat totes les peces d'un collar i aguantar el seu pes. També el constant fregadís del rodatge de tots els elements que porta el collar, provocarien un desgast a la fibra fins a trencar-se, tot i que no estem segurs de quina podria ser la caducitat de resistència.

La descomposició, la podridura de la fibra vegetal, a causa de la humitat de la possible pròpia suor del cos, o per diversos efectes de l'aigua, fàcilment provocarien la ruptura de l'enfilat. La resistència del material del enfilat és un factor essencial a investigar, perquè un collar depèn de la qualitat de la fibra vegetal, allò que gaire bé no té visibilitat però que és l'ànima de l'objecte per tal de poder-lo exhibir; sense ell, no tenim l'objecte. Aquesta és la seva discreta però imprescindible finalitat.

Un treball sobre l'enfilat aportaria una interessant visió sobre la resistència-pes en el temps. El pes de l'objecte deixa de ser important si tenim solucionada la seva portabilitat. El resultat de la portabilitat ens podria ajudar a donar una possible resposta de la seva durada en el seu ús i portabilitat quotidianament.

La funcionalitat

Tenim collarets de diferents mides, però tots ells estan preparats per a ser portats lligats a la nuca en format circular lligant els seus finals pel darrera de la nuca, resultant un cercle tancat. Altres són més llargs ocupant tot el pit i, per tant, el seu format és ovalat i, finalment,

hi ha els collars de molta llargada en què es donaran els dos formats geomètrics amb varies passades cerclant el coll i algunes més amb descens sobre el pit en format ovalat i, naturalment, amb els seus caps finals lligats.

- Collaret voltant l'entorn del coll: de mida petita o curta, (30-40 cm) a vegades justa per donar-li la volta.
- Collaret pectoral sobre el pit: de mida més gran (60-90 cm)
- Collar que reuneix els dos tipus anteriors voltant el coll i baixant sobre el pit: molt llargs, de mida extraordinària i alguns de varis metres de llargada.

El temps invertit ens diu que tenien una raó important, decisiva perquè hi dediquessin tant de temps en el seu treball. Els collars són ob-

jectes que van més enllà d'una creació artística, d'un ornament corporal; durant generacions es van dedicar a fer-los, acabant essent dipositats a les tombes d'alguns dels seus morts; per tant, desapareixent visualment. Acompanyen el mort sense distinció de gènere i al mateix temps ens demostren que aquell és un individu excepcional.

L'anàlisi de la taula (veure Taula 1) mostra alguns indicadors interessants. En primer lloc l'observació del pes indica que els valors més usuals són els que es troben per sota els 100 g amb un total de 13 unitats. Tanmateix, cal indicar que un nombre elevat es situen entre 100 i 500 g (6 exemplars). Cal assenyalar els casos realment excepcionals que serien el cas d'un de més de 400 g i un altre que es situa a l'entorn dels 500 g.

L'indicador de llargada dels collars també sembla significatiu. De nou, la majoria, és a dir 13 exemplars, es situen per sota d'1 m. Un

jaciment	sepultura	núm. reg.	pes	llargada	class. format	comp. de materials	materials bàsics i materials singulars	posició dels elements singulars
Masdenvergenc	V	321	26,00 g	16,15cm	CR	marítim	denes discoidals de malacofauna i 2 denes de calcària.	2 denes de calcària
Masdenvergenc	VI	318	144,00 g	86,00cm	CE	marítim i terrestre	denes discoidals de malacofauna i denes tubulars de calcària i penjoli de petxina	1 penjoli de petxina al centre i 20 calcàries tubulars repartides en els dos laterals
Masdenvergenc	VII	314	80,00 g	39,00cm	CE	marítim	denes discoidals de malacofauna	
Masdenvergenc	VIII	315	118,00 g	84,00cm	CE	marítim	denes discoidals de malacofauna	
Masdenvergenc	IX	317	78,00 g	83,00cm	CE	marítim	denes discoidals de malacofauna	
Masdenvergenc	XI	313	232,00 g	156,00 cm	CE	marítim	denes discoidals de malacofauna i una dena còncava de petxina	penjoli de petxina al centre
Masdenvergenc	XXIIa	856	44,00 g	40,00 cm	CE	marítim	denes discoidals de malacofauna	
Clota de Palau		277	76,00 g	32,00 cm	CE	marítim i terrestre	denes discoidals de malacofauna i 5 denes cilíndriques de calcària	les 5 calcàries cilíndriques col·locades irregularment
Barranc de Fabra	I	294	8,00 g	12,00 cm	CE	marítim	denes discoidals de malacofauna	
Barranc de Fabra	II	295	108,00 g	56,00 cm	CE	marítim i terrestre	denes discoidals de malacofauna i 2 calcàries cilíndriques	2 calcàries cilíndriques col·locades irregularment
Barranc de Fabra	III	296	635,00 g	380,00 cm	CM	marítim i terrestre	denes discoidals i 7 pedres de diverses mides semiesfèriques	les 7 pedres del mateix format situades al centre del collar ordenades per diferents mides.
Clota del Molinàs	I	339	120,00 g	70,00cm	CE	marítim i terrestre	denes discoidals de malacofauna i 4 calcàries cilíndriques	les 4 calcàries col·locades irregularment
Terrassa de la Carrova		283	60,00 g	43,00 cm	CE	marítim	denes discoidals de malacofauna	
Mas Serós	I	326	60,00 g	61,00 cm	CE	marítim i terrestre	denes discoidals de malacofauna i calcàries cilíndrica	les 4 calcàries repartides en els dos laterals
Mas Benita	I	264	112,00 g	84,00 cm	CE	marítim i terrestre	denes discoidals de malacofauna i una calcària cilíndrica	una calcària cilíndrica
Mas Benita	II	263	422,00 g	217,00 cm	CM	marítim i terrestre	denes discoidals malacofauna, 2 troços de petxina, 11 calcàries cilíndriques, 10 columbel·les i 2 de cal·lalla.	1 penjoli de petxina al centre i l'altre descentrat, les columbel·les, calcàries i cal·lalles totes ordenades, repartides i agrupades als dos laterals.
Mas Benita	IV	265	164,00 g	134,00 cm	CE	marítim	denes discoidals de malacofauna	
Mas Benita	V	266	373,00 g	224,00 cm	CE	marítim i terrestre	denes discoidals de malacofauna, 64 denes tubulars de calcària, 22 columbel·les i dues cal·lalles	les denes tubulars de calcària, columbel·les, i les cal·lalles repartides per els dos laterals.
Mas Benita	VII	269	318,00 g	184,00 cm	CE	marítim i terrestre	denes discoidals de malacofauna i algunes d'atzabeja	atzabejes col·locades irregularment

Taula 1.

cas excepcional el trobem en un collaret que té una longitud per sobre dels 3 metres.

En relació a la morfologia i d'acord amb els nostres grups, trobem que la majoria (16 unitats) són collarets de tipus escalonats mentre que els mixtes tenen dos unitats i els regulars solament una.

En relació a la naturalesa dels components dels collars també trobem molta uniformitat, doncs 9 collarets estan fets amb materials marítims i terrestres, mentre que 10 són realitzats únicament amb materials marins. Els collars de llargada mitja per sobre el pit, i per tant, amb poc pes, són fins ara els més representatius i amb una estètica simple de denes discoïdals bàsicament escalonades i amb materials totalment autòctons.

CONSIDERACIONS

En primer lloc, voldríem indicar que es poden observar unes connotacions estilístiques en els elements d'ornament que acompanyen els morts de les sepultures d'època neolítica al tram inferior del riu Ebre. La majoria dels objectes demostren que l'estil preferent és la implicació gestual en repetició de motius escollits tant per decorar com per diferenciar els objectes entre ells dintre un ordre i una regularitat. Els collars són bàsicament d'elements repetitius realitzats a partir de denes discoïdals. Tot i així, hem efectuat una proposta de classificació dels diferents tipus d'estils de collars. De la mateixa manera, la combinació de materials marítims i terrestres seran tal vegada usats més excepcionalment en la majoria de collars. Aquests elements també els classifiquem de singulars, els quals, incorporats amb un ordre o en una repetició deliberada, els trobem en alguns collars excepcionals.

En l'estètica global dels collars, amb l'ajuda de la classificació, podem agrupar els diferents tipus CR-CE-CM en els trets bàsics i amb la classificació dels elements singulars que ens ajudaran a estudiar amb detall aspectes com la seva distribució, quantitat i qualitat tant dels

materials autòctons com els exògens. Seran comparats i analitzats per tal de determinar la importància de tots els elements de cadascun d'ells i la funció estètica global que ens porta transversalment a una funció representativa de l'objecte. Els collars més habituals són els més simples amb poca diferència entre ells, però els més interessants són els que ens aporten més variació de materials i de mides com els que podem trobar als jaciments de Mas Benita, Barranc d'en Fabra o Masdenvergenc. Es caracteritzen per una extraordinària llargada i per tant, per un pes important; d'aquest fet es podria proposar que probablement serien portats per persones adultes.

L'ús i la portabilitat dels collars es varen anar incrementant en el transcurs del temps. Sembla ser que el factor costum, tradició o moda va anar desenvolupant la llargada i el pes d'alguns d'ells, ja que és excepcional en tots els aspectes.

El portador del collaret no podria participar en algunes activitats en que el silenci fos necessari ja que les denes, amb els moviments de la persona, tindrien un fricció que produiria un cert soroll o brunzit.

L'enfilat dels collars i els agents tafonòmics no ens han aportat evidències suficients com per demostrar un ús/desgast conseqüent i intens ni remarcable de l'activitat del portador.

L'acabat dels elements dels collars en general, ens demostra l'interès en que les formes siguin corbes i polides per tal que puguin ser portades directament sobre el cos. Probablement, no serien usats habitualment sinó per esdeveniments puntuals o amb la finalitat d'acompanyar un difunt.

La seva funcionalitat va més enllà d'una creació artística o d'un ornament corporal ja que són el llenguatge visual amb el que ens donen la informació dels seus habitants i el motiu pel qual es van dedicar a realitzar-los durant generacions.

El seu ús ens demostra una tendència a la individualitat en la distinció de certes persones dins del grup, ja que no trobem restes de collarets en alguns dels enterraments. És obvi

que els collars són riquesa mesurada en temps, ja que en les noves formes de subsistència, la nova producció agrícola i ramadera comporta al mateix temps la necessitat d'una subsistència en què les tasques es reparteixen per tal de sobreviure cadascun d'ells però amb el compromís d'una convivència dins del grup.

Hem de suposar que va ser un treball en què hi van intervenir moltes persones o, si més no, d'un treball realitzat per part de diverses generacions. Els collars que s'han recuperat dins de les tombes, generalment, es troben en un bon estat de conservació. Aquests, juntament amb altres objectes, foren dipositats a les tombes i, per tant, desapareixen visualment. Potser la raó de la seva elaboració es acompanyar el difunt.

BIBLIOGRAFIA

- BARGE, H. 1982, *Les parures du Néolithique ancien au début de l'âge des métaux en Languedoc*, Paris, CNRS.
- BOSCH, J. 2005, *El procés de neolització a la regió del curs inferior de l'Ebre*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona.
- ESTEVE GÀLVEZ, F. 2000, *Recerques arqueològiques a la Ribera Baixa de l'Ebre. I, Prehistòria*, Sant Carles de la Ràpita, Museu del Montsià.
- FORCADELL, T. 1994, L'ús dels recursos malacològics durant el neolític al curs inferior de l'Ebre: els adorns de petxines in *Cultura Fluvial del Pirineu a la Mediterrània. Actes de Primeres jornades d'Estudi de la cultura fluvial Pirineu-Mediterrània (Tortosa 4-6 de novembre de 1994)*, Tortosa, 51-68.
- MOLIST, M. 1991, El ritual funerari a la prehistòria: Un exemple de la utilització de les joies, *Les joies de la prehistòria*, Gavà, Museu de Gavà, 9-15.
- OLIVA, M. 2006, Els ornaments i les joies a la prehistòria de Sabadell, *Entre la intimitat i l'exhibició. La joia feta, portada i venerada a Sabadell*, Catàleg de l'exposició, Museu d'Art de Sabadell.
- PASCUAL, J.L. 1996, *Utilitaje óseo, adornos e ídolos del neolítico a la Edad del bronce en el País Valenciano*, tesi doctoral, Universitat de València.
- PETTIT, M. A. 1974, *Los objetos de adorno en los yacimientos neolíticos de la Cataluña oriental*, tesi de llicenciatura, Universitat Autònoma de Barcelona.
- TABORIN, Y. 2004, *Langage sans parole. La parure aux temps préhistoriques*, Paris, La maison des roches editeur.